

М. Д. Пістун

Географія сільського господарства

ГЕОГРАФІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА – галузь [економічної](#) і *соціальної географії*, що вивчає проблеми територіальної організації та комплексно-пропорційного розвитку сільськогосподарського виробництва. Осн. об'єктом її вивчення є аграрно-територ. комплекси (АТК) різних типів і рангів – способи функціонування с.-г. виробництва (в окремих господарствах або їх територ. поєднаннях), що дають змогу раціонально використати природно-госп. потенціал території. АТК є гол. виробником продовол. сировини, що йде на пром. переробку, створює продовол. запаси, дає продукцію на експорт, є ринком збуту товарів широкого вжитку. Аграрна сфера є базовою ланкою функціонування АПК, що значною мірою визначає його територ. «рисунок». Територ. організація с. господарства означає як існуючі форми територ. зосередження його галузей і вироб.-територ. типів госп-в, так і систему практич. соц.-екон., технол. та організац. заходів з повного використання території. Принциповою особливістю територ. поділу праці в с.-г. виробництві є переважання зонал. і приміської спеціалізації над ін. її видами. Домінуючу роль у формуванні зонал. АТК відіграють територ. поєднання, насамперед, базових природ. умов та ресурсів при їх взаємодії із соц.-екон. чинниками. На конкрет. території природні умови виступають як агроресурси – клімат. (тепло і волога) та ґрунтові (с.-г. типи земель). Їх поєднання зумовлює природну продуктивність с.-г. праці, що виражається у різних витратах живої праці на виробництво одиниці продукції, в коливанні показників собівартості продукції і середньої багаторіч. врожайності культур.

Сусп.-геогр. чинники є визначал. в розвитку і розміщенні с.-г. виробництва, мають динам. характер впливу. Сучасна їх оцінка передбачає спочатку виявлення однорідності соц.-істор. передумов досліджуваної території, до яких належать: потреби внутр. і зовн. ринків у певних видах, асортименті та обсягах с.-г. продукції; кількість та якість землі, рівень її с.-г. освоєності; розміщення насел., особливості розселення і рівень використання труд. ресурсів; рівень інтенсивності с. господарства (використання інновацій); рівень розвитку, структура і характер розміщення промисловості (перш за все, харч. і легкої); рівень розвитку транспорту і транспортно-геогр. положення; соц.-екон. особливості, зокрема запровадження ринк. відносин, нових форм власності та господарювання (нових типів с.-г. підприємств), створення системи об'єктів вироб. і соц. інфраструктури, запровадження

ліцензованих технологій тощо. Найбільшу роль вони відіграють при вивченні приміських АТК. Якісна та кількісна оцінка цих чинників передбачає застосування системи методів дослідження с. господарства. Крім заг.-наук. (систем. підхід, структур. аналіз і синтез, а також баланс., норматив., статистико-екон., екон.-матем., картогр.), широко використовуються спеціальні – порівнял.-геогр., вироб.-територ. типізації, районування, експедиц., істор., літ. тощо.

З метою поглибленого вивчення АТК рекомендується аналіз осн. і допоміж. аспектів його функціон. структури – компонент., територ. і організац.-управлін., а також екон., соц. та екол. Компонентами можуть бути галузі (або види с.-г. діяльності) чи сторони с.-г. виробництва. Елементами територ. структури в зонал. АТК є: с.-г. р-ни і підрайони, ареали с.-г. підприємств, їх окремі вироб. частини (підрозділи); в приміських АТК – кільцеподібні пояси, що характеризують поступову зміну поєднань малотранспорtabel. галузей і їх вироб. типів підприємств від міста до периферії. Організац.-управлін. аспект передбачає ієрархічну взаємодію органів упр. с.-г. виробництвом.

Наук. основи територ. організації с. господарства були об'єктом вивчення не лише економгеографів, але й економістів-аграрників. Фундам. значення мали дослідж. [Г. Балабанова](#), [К. Воблого](#), [Р. Івануха](#), [Г. Кривченка](#), [І. Мукомеля](#), [В. Нагірної](#), [М. Паламарчука](#), [М. Пістуна](#), [Р. Язиніної](#). Значну роботу з картографування с. господарства виконали [А. Ващенко](#), [Я. Жупанський](#), [А. Золовський](#), [Т. Козаченко](#), [І. Левицький](#) та ін.

На сучас. етапі Україна, незважаючи на кризові явища 1992–2000, виступає в Європі актив. виробником цукр. буряків, кукурудзи і пшениці, соняшнику, тютюну, овочів і фруктів, молока, м'яса і яєць, картоплі та хмелю. На аграрну сферу припадає бл. 20 % осн. вироб. фонду і стільки ж зайнятих. Нині Україна має зручне геогр. і геополіт. положення, якісний земел. фонд, високу кваліфікацію трудових ресурсів, розвинуту вироб.-транспортну інфраструктуру, потужний внутр. і зовн. ринки збуту продукції. З'явилася нова основа аграр. відносин – плата за землю і різноманітність форм господарювання (оренда, фермер. господарства, кооперативи, агрофірми, колективні господарства тощо); виник новий госп. механізм, розпочався процес поступового «розмивання» зонал. і приміської спеціалізації с. господарства.

Нині Г. с. г. представлена двома укрупненими галузями – рослинництвом і тваринництвом; перша у технологічно-екон. відношенні є базовою стосовно іншої, відіграє комплексоформувал. роль. Геогр. особливостями рослинництва є нерозрив. зв'язок виробництва продукції з землею та агроресурс. потенціалом території, сезонність праці. Найважливішим геогр. чинником розміщення тваринниц. галузей є обсяг і структура використання кормів.

Гол. показниками рівня розвитку с.-г. галузей є обсяги виробництва кінцевої продукції та їх споживання на душу населення. Територ. поєднання рослинниц. і тваринниц. галузей в Україні найповніше проявляється у зонал. і приміській спеціалізації виробництва товарної с.-г. продукції та рівні його інтенсивності; її формами є відповідні АТК, що сформувалися як в межах природно-госп. зон, так і навколо великих міст.

Традиційно с. госп-во Полісся представлене молочно-м'ясним скотарством, м'ясо-сальним свинарством, льонарством, картоплярством та зерн. госп-вом (озимі жито і пшениця, зернобобові культури). Допоміжне значення мають коноплярство і хмелярство. Забруднені радіонуклідами землі доцільно використовувати для виробництва культур, які можна переробляти на спирт та волокно, для розведення хутр. звірів та організації мислив. госп-в. У лісостеп. зоні сформувалися м'ясо-молочне скотарство, м'ясо-сальне свинарство, птахівництво, буряківництво, зерн. госп-во (озима пшениця, кукурудза, круп'яні культури та горох), плодоовочівництво, коноплярство, тютюнництво. Спеціалізацію степ. АТК визначають м'ясо-молочне скотарство, потужне зерн. госп-во (озима пшениця, кукурудза, ячмінь та рис), виробництво соняшнику, плодоовочевої продукції, винограду. Додатковими галузями є сальне свинарство, тонкорунне вівчарство, птахівництво та вирощування ефіроолій. культур, тютюну. Складними проблемами тут є вітрова ерозія, підтоплення, засолення і зрошення земель, реконструкція існуючих меліорат. систем та рекультивация родючих земель. АТК гірських р-нів Криму і Карпат спеціалізується на пасовищному тваринництві (вівчарство, скотарство, конярство) та птахівництві. Передгірні і закарп. місцевості мають багатогалузеве с. госп-во. Субтроп. АТК Пд. берега Криму спеціалізується на виноградарстві, тютюнництві, плодівництві та вирощуванні ефіроолій. культур.

Приміський АТК сформувався в смугах впливу великих міст і міських пром. агломерацій та рекреац. центрів, має вищу інтенсивність і різноманітність с. господарства, що забезпечує потреби насел. в малотранспортабел. продуктах харчування (овочі, молоко, м'ясо, гриби тощо). Цей тип спеціалізації с. господарства характерний для індустріал. центрів Донбасу, Придніпров'я, Києва, Харкова, Одеси та Львова. Інтенсивність виробництва товар. галузей знижується від міського центра до його периферії і має форму поясів.

Рекомендована література

1. Розміщення і зональна спеціалізація сільського господарства Української РСР. К., 1979;
2. Іванух Р. А. Охорона і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу сільського господарства. К., 1985;
3. Пістун М. Д., Гуцал В. О., Провотар Н. І. Географія агропромислових комплексів: Навч. посіб. К., 1997.

Бібліографічний опис:

Географія сільського господарства / М. Д. Пістун // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-29114>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).